

Hommels

Gepubliceerd in De Venkraai, het verenigingsblad van KNNV afdeling Eindhoven, 2014 nummer 2.

Auteur: Achilles Cools

Volgens de airo-dinamica kunnen ze niet vliegen en toch doen ze dat, die dikke zoemers. Bestuivers van eerste rang, van 's morgens vroeg en 's avonds laat. Ze kiezen hun bloempjes zorgvuldig uit. De zon hoeft niet te schijnen, ze hebben een bontjas aan. Met de Belgische driekleur of de bandering van Nederlandse voetbalkousen brommen ze hun triomf.

In de lente ontwaakt de koningin. Ik heb een goede reden om de zesde maart te onthouden, want dan is mijn vrouw jarig en dan is er kans om de eerste hommelsoningin te zien. Meteen gaat de bolronde landsvrouw bloemen zoeken om zich vol te smullen. Ze vindt al gauw de wilg met stuifmeel, goed eiwit voor de eierstokken. De hele winter heeft ze het zaad van een dar bewaard en weldra zijn haar eitjes

bevrucht en goed ontwikkeld. Slapen doet ze her en der, als het maar een droog plekje is. Weldra ontdekt ze een holletje naar haar keuze, om een nieuwe staat te stichten. Dan gaat de koningin extra stuifmeel verzamelen en doet dat in potjes die ze zelf maakt. De was waarmee ze werkt komt vanuit de klieren in haar achterlijf. Bovenop elk gevuld potje legt ze een ei. Een

tweede wassen potje vult ze met nectar. Dat kan dienen voor slecht weer als ze moet binnen blijven. Terwijl broedt ze de eitjes uit, gewoon door er op te gaan zitten. Al snel worden in de wiegjes larfjes geboren, waarvoor de grote zussen portie per portie een zoete lekkernij uitbraken. Poepen doen die larfjes niet, want dat zou het eten bederven. De larfjes trekken zelf een gordijn dicht over hun wieg als ze niets meer te eten krijgen. Vlak voor de verpopping persen ze hun ontlasting er in één keer uit. Na tien dagen vliegen er kleine hommeltjes uit.

De kleine hommeltjes zijn werksters die de koningin helpen, zodat de moeder niets meer hoeft te doen dan eitjes leggen. De heerseres begint nu pas met regeren en komt niet meer buiten.

Nu groeit de hommelstaat snel. Werksters die wekelijks in aantal toenemen. Een gemeenschap van allemaal vrouwen. Ook zij hebben wasklieren en kunnen nu bouwen. De taken worden verdeeld. Sommige gaan foerageren, anderen blijven thuis en verzorgen het broed. Er zijn werksters die beide doen: als er te weinig eten is, gaan ook de thuisblijvers voedsel zoeken. Bij de ingang zijn wachten die iedere binnenkomer besnuffelen op de juiste nestgeur.

Er wordt wat af en aan gevlogen aan het hommelgat. Ze oriënteren zigzag rond het nest, om dan te vertrekken op zoek naar goede bloemen. De dikke vrouwen houden van bloemen, nog het meest van paarse, of met strepen in de richting van het bloemenhart, het honingmerk dat de weg wijst naar de nectarbron. Hommels hebben een snelle kleurenvisie, ze zien de wereld vijf keer sneller dan mensen. Bloemen zijn niets beschaamd, in een keurige baljurk pronken ze met hun genitaliën tot een hommelmel wordt

ingeroepen om de daad te voltrekken. Hoe de hommels vol overgave onder het korte rokje van een geurig bloempje duikt. Met hun lange gitzwarte punttong kunnen ze zuigen en slurpen in diepe bloemkronen. Hommels zijn echte postillions d'amours, die bloemen aan hun gerief helpen. Voor hun seksuele diensten worden ze contant betaald, met nectar en stuifmeel.

Thuiszoekers waggelen haastig naar binnen, met zware korfjes stuifmeel aan de achterpoten. De hommels kan bijna haar eigen gewicht aan nectar dragen in een nectarmaag. Zwaar werk. Drie weken oud zijn werksters versleten. Moeder-koningin haalt het jaar rond, ook al wordt ze kaal en verfromfaaid.

Wekelijks komen er nieuwe werksters bij. De zusters lijken op elkaar als twee druppels honing, en naarmate het seizoen vordert worden er telkens grotere dames geboren, tot er prinsessen verschijnen. Ze zijn allemaal mooi in dat donzig kleed, afgezet met wit hermelijnenbont en zwarte kousen.

Maar het is niet allemaal peis en vree in de familie, er komen ook listige dieven aan de deur!

Koekoekshommels proberen de hommelsstaat binnen te dringen. Zij kunnen niet werken, ze komen alleen mee eten en proberen hun ei kwijt te raken. Soms vermoordt de koekoekshommel de koningin. Deze bezoeker is sterk en gepantserd. Als er gevochten wordt maakt de koekoekshommel de meeste kans te winnen, zelfs tegen meerdere werksters.

Als de zomer al wat overrijp wordt, komt weldra verval in de hommelsstaat. Het einde is in zicht, want de jonge prinsessen zijn helemaal opgemaakt! De werksters raken er van overstuur. Het wordt warm in het nest en ze zijn met te velen. Sommige huisvrouwen overnachten buiten in of op een bloem. Moeder legt alleen nog onbevuchte eieren waaruit darren komen. De hiërarchie verandert aanzienlijk. De koningin kan de orde niet meer handhaven. Werksters roven eitjes en beginnen zelf ook te leggen. Dat produceert allemaal darren. De koningin lust die werkstereitjes rauw! Eierleggende werksters zijn notoire onruststokers. Er wordt gevochten en de koningin krijgt de doodsteek.

De jonge koningsdochters vliegen uit en brommen charmant en koket langs bloemenborders. Deze prinsessen hebben maar een taak: het voortbestaan van hun soort. De mannetjes luieren nog wat rond in het nest en smullen zich vol uit de gevulde potten. Ze hebben een leven als een luis op een zeer hoofd. Hun bestaan is alleen maar feest. Als ze voldaan zijn vliegen ze hoog boven de boomtoppen een landschapsrally op zoek naar jonge prinsessen. Met lokgeuren trekken ze hen aan. Na de Koninklijke coitus, de kroon op het bestaan, wordt de prinses een

koningin. Hommelmanneltjes leggen het lootje niet na één daad zoals een bijendar, maar vliegen nog lang van bloem tot bloem en kijken terwijl uit naar dikke lady's.

Als een jonge koningin de dar zijn goesting heeft gegeven, gaat ze op zoek naar een rustig onderkomen. Een holletje onder mos, tussen afgevallen bladeren, in een verlaten muizenhol, in een droge graszode of onder houtstapels en steenhopen. De nazomer is niet aan haar besteed met die dikke bontjas. Ze graaft zelf een behaaglijk en droog holletje onder mos of wortels waar ze blijft zitten. Haar late zomerstek wordt ook een herfstplek en daarna een winterkwartier. De hele familie is morsdood, onbarmhartig uitgeroeid door de herfstkoude. Alleen enkele zusterkoninginnen verschuilen zich ook ergens in een donker droogje. Tijdens hun winterdut profiteren ze van hun eigen anti-vries.

Na zeven maanden pitten komt ze in het vroege voorjaar tevoorschijn in een zonnig lenterijk. De toekomst hangt af van die zwangere dame. In de winterslaap zijn niet veel koninginnen gesneuveld, tenzij het een kwakkelwinter was. In de eerste lenteweekes vallen de meeste slachtoffers. Voor en na de koloniestichting ontmoeten de koninginnen elkaar en dan wordt er gevochten. Soms vindt men tot twintig dode koninginnen in een nest. Ook tijdens het zoeken naar een nest komen negentig procent om door muizen, spinnen en vogels. Leve de koningin die het haalt!

Toen ik nog een jong maatje was, had ik in de achterbouw van ons ouderlijke huis een insectenhotel. Ik kweekte daar allerlei klein grut: vlinders, kevers, slakken, wespen, en ook hommels. Sigarenbakjes, wijnkisten en kartonnen dozen dienden als onderkomen. Voor hommels timmerde ik bakjes met twee compartimenten: een nestkamer en een eetkamer, verbonden door een klein kruip-gaatje. Het vlieggat was aan de kant van de eetkamer en kon ik afsluiten. Zodra in het vroege voorjaar in mijn tuin de eerste aardhommelkoninginnen uit hun winterslaap tevoorschijn kwamen, ving ik er enkele van een bloem, en sloot ze apart op in een kistje. In de nestkamer deed ik wat hooi en droge bladeren. In de voorkamer voerde ik de koninginnen veertien dagen 'biebrood' uit de imkerhandel. Of ik maakte het mengsel zelf van suiker, zout en maïsmeel. De koningin snoepte er gulzig van, en vulde er ook haar larvenwiegjes mee zodat ze niet hoefde buiten te komen. Had ze eenmaal haar wassen wiegjes geïnstalleerd en gevuld met eitjes, plaatste ik het kastje op een veilige plek in de tuin en zette het deurtje open. De koningin vloog uit, oriënteerde zich, en kwam altijd terug naar haar nest. Soms legde ik als deksel een stuk vensterglas op de kast, zo kon ik de hommelfamilie uren observeren en

hoorde ik ze zalig zoemen. Het volk groeide snel. Per week verdubbelde hun aantal. Het was gemakkelijker dan konijnen kweken. Het bracht wel niets op, maar was onbetaalbaar.

Ik werd uitgelachen met mijn kleine kwekerij en sommige bezoekers waren bang dat ze gestoken werden. Hommels zijn echter kleine goedzakjes en vallen niet aan als ze niet worden geplaagd. Alleen aan die scherpe punten van het gebroken vensterglas op de nestkast kon ik me wel eens bezeren.

Toen ik jaren later een echte grote tuin had, werd ik onvermijdelijk imker. Een klein aantal bijenvolken hielden mijn aandacht bezig tot ik ook daar helemaal wijs uit was. Alles moest ik er van weten. De honing interesseerde mij niet, alleen het bijenleven. Als een heerlijke voyeur bespiedde ik hun diensten aan die geile bloemen. Uren lag ik tussen al dat leven. Vlinders, bijen, vogels! Hommels die bromden als muziek. In het voorjaar keek ik altijd uit naar de eerste hommelmokingin. Af en toe ontving ik in mijn tuin ook gelijkgezinden waarmee ik uren kon doorbomen over de dingen om ons heen. Een specialist in spinnen, de ander in mossen, of in kevers, in grutto's, in wapenvliegen, of in rugstreppadden, zelfs een dazendeskundige, een mezenexpert en ook een ezelkenner met een ezinnenmelk-boerderij. Met Dr. Roland de Jonge deelde ik mijn ervaringen over hommels. Hij wist er zoveel meer over. Ook hij kweekte van kinds af hommels, maar was blijven experimenteren. Hij vroeg welke soorten ik ving en beaamde dat de aardhommel het gemakkelijkst te kweken was. We liepen door mijn tuin op zoek naar deze beestjes. Labiaten stonden er massaal, daar vind je altijd hommels op. Sommige hommels bijten een gaatje in de achterkant van smeewortel en van dophei om stiekem de nectar te stelen. Roland bleef uren vertellen over de twintig hommelssoorten die we vroeger rijk waren en waarvan er nog maar zes algemeen voorkomen. Landbouwgif! Ook de te talrijke honingbij is oorzaak van het verdwijnen, wist hij. Ze verdringen de hommels en de wilde bijen. Dr. Roland was bezeten van hommels.

Maar hij broedde ook op een lumineus idee: hommels kweken voor de serrecultuur! Tomaten werden nog bevrucht door handmatig lostikken - een tijdrovend werk.

Er waren al tevergeefs bijenkasten ingezet, maar bijen vlogen zich in enkele uren allemaal dood tegen het glas, of ze glipten naar buiten door de open verluchttings-vensters en kwamen niet meer terug. Waar de bij vooral op nectar afkomt, houdt haar grote harige zuster de hommel meer van stuifmeel "Hommels", zo vertelde Dr. Roland, "die blijven in de

serre, ze bestuiven vrolijk de bloemen van tomaten, aubergines, komkommer, paprika, en allerlei groenten en fruit. Hommels doen een bloem trillen, honingbijen niet. Ik heb het uitgetest!" Terwijl bijen niet bestuiven als het buiten koud is, werkt de hommel gestaag door. Er zit toekomst in dat beestje. Een gat in de markt! Ik zou meteen een kwekerij beginnen, had ik niet zulke goede praktijk opgebouwd als dierenarts. Misschien is het iets voor mijn zoontje als hij later groot is" besloot hij. Zijn enthousiasme was groot. Hij nodigde mij enkele weken later uit om naar zijn kelder te komen kijken waar hij zijn proeven deed met hommels.

Roland lukte er in om het hele jaar rond te kweken. Jonge bevruchte koninginnen gingen in de koelkast om ze na drie maanden winterslaap wakker te maken door in een warme ruimte te brengen. In de natuur slapen ze zeven maanden. Eigenlijk is de winter gewoon een vervelend uitstel van de lente. Als de temperatuur stijgt, kan alles beginnen. "Bombus terrestris, de aardhommel is ongelooflijk," zei Roland. "Ze is sterk, kan zich aan alle verschillende klimaatomstandigheden aanpassen omdat ze een enorm verspreidingsgebied heeft, en is vlot te kweken". Van Dr. Roland leerde ik weeral een stuk van de wereld kennen.

Enige maanden hoorde ik niets meer van hem tot ik hoorde zeggen dat hij in zijn garage een bedrijfje was opgestart. Hij had zijn plan niet uitgesteld! Zijn eerste bestuivingsexperimenten waren achter de rug. Hij vertelde niemand nog over zijn geheim, want er lagen kapers op de kust. De techniek voor massaproductie van hommels en hun gebruik voor de bestuiving in serres was geboren onder de naam BIOBEST. Het bracht een ware revolutie op gang in de tuinbouwsector. Het betekende een enorme werkbeparing, een verbetering van de kwaliteit en een belangrijke verhoging van de opbrengst. Roland had nooit vermoed dat zijn hommels zo'n succes zouden worden en moest noodgedwongen personeel in dienst nemen. Er kwam ook vraag naar hommels uit het buitenland. Na een paar jaren had hij honderd mensen in dienst. BIOBEST groeide uit tot een autoriteit in het kweken voor biologische bestuiving met vestiging in zes landen en levering in vijftig landen. Wereldwijd waren er bij BIOBEST op den duur vierhonderd mensen en miljoenen hommels aan het werk.

Het is nu twintig jaar geleden en onlangs ontmoette ik Roland op een paddenstoelen-excursie. Hij had zijn bedrijf verkocht. Hij vond nu terug de tijd om de natuur in te trekken en kon op zoek naar een nieuw idee. Het hommelde nog in zijn hoofd.